

3. Страшко С.В., Животовська Л.А., Гречішкіна О.Д., Міненюк А.О., Савонова О.В., Гаврилюк В.О. Соціально-просвітницькі тренінги з формування мотивації до здорового способу життя та профілактики ВІЛ/Сніду / За ред. С.В.Страшка: Навч.-метод. посібник для викладачів валеології, основ медичних знань та безпеки життєдіяльності, вчителів основ здоров'я, студ. вищ. пед. навч. закладів. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: Освіта України, 2006. – 260 с.
4. Формування здорового способу життя молоді: стратегія розвитку українського суспільства / О.Яременко, О.Балакірева, О.Вакулєнко та ін. – К.: Державний інститут проблем сім'ї та молоді: УІСД, 2004. – Ч.1. – 160 с.

Т.П.Голуб

ГУМАНІТАРИЗАЦІЯ ВИЩОЇ ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ: ШЛЯХ У МАЙБУТТЯ

В статтє рассмотрена гуманитарная компонента образования, являющая собой целостный процесс воспитания, обучения и развития, базирующийся на признании абсолютной ценности человека и обеспечивающий овладение студентами практико-ориентированными знаниями и становление личности, способной к самореализации и саморазвитию.

Ключевые слова: высшее техническое образование, гуманизация, гуманитарная культура, гуманитарная составляющая, диалог, личность, научно-технические знания, образовательные технологии, обучение, педагогический процесс, познание, профессиональная компетентность, развитие, фундаментальное образование

Tetiana Golub. Humanities in Higher Technical Education: Way to the Future.

This article is devoted to the role of humanities in higher education, which positions itself as an integral process of upbringing, education and development based on acknowledgement of person's ultimate value and provides student's mastering of practice-oriented knowledge, formation of personality capable of self-implementation and self-development.

Key words: cognition, development, dialog, educational techniques, fundamental education, higher technical education, humanities, humanization, pedagogical process, personality, scientific and technical knowledge, professional competence, studies.

Останнім часом людство почало усвідомлювати необхідність інтенсивної взаємодії та взаємопроникнення природничонаукової та гуманітарної компонент культури як стратегічну задачу свого розвитку. Однією з найактуальніших проблем сьогодні стає усвідомлення нової парадигми освіти, вироблення відповідної методології і тим паче необхідність створення освітньої

технології, яка абсолютно не зводиться до перегляду спектру та змісту навчальних дисциплін. Отримання подібної технології, як нам бачиться, багато у чому пов'язане з становленням нових міждисциплінарних та наддисциплінарних процесів впливу на студентську молодь. Відносно технічних вищих навчальних закладів цей рух можна розуміти як створення та розвиток гуманітарного середовища для негуманітаріїв.

За умов необхідності якісного оновлення змісту освіти та гуманізації освітнього процесу, в тому числі і в Україні, перед вищими навчальними закладами має ставитися задача не лише дати студентам певну суму знань, але й сприяти вихованню у майбутніх спеціалістів активного, ініціативного ставлення до процесу пізнання, сприйняття себе як самоцінного суб'єкту навчального процесу. Процес перетворення наукового знання в особистісне знання студента є досить складним та довгим, котрий здійснюється ним не стільки за допомогою пам'яті, скільки за допомогою мислення та уяви. Звідси зрозуміло, що викладання у сучасній вищій школі не повинно зводитись лише до повідомлення студентам потрібної інформації. Необхідно організувати та керувати діяльністю студентів по переробці цієї інформації.

Таким чином, очевидною виступає необхідність теоретичного дослідження проблеми гуманітаризації освіти в цілому, і технічної освіти зокрема, та втілення його результатів в повсякденну освітню практику. Дефіцит гуманітарної компоненти в сфері технічної освіти було виявлено більше 20 років тому. В цій «наполовину» технічній системі виявився «парадокс частини та цілого», своєрідне герменевтичне гуманітарне коло: «кожен компонент професійної діяльності набуває смислу лише в контексті цілого; розуміння та образ ситуації без дії безпорадні; програма без образу та розуміння може бути помилковою; дія без розуміння та програми сліпа та неефективна» [1, с. 28]. В наш час в роботах М.С.Кагана, І.А.Колесникової, В.Т.Пуляєва, Л.П.Разбегаєвої, Ю.В.Сенько, В.В.Серикова, В.А.Сластеніна та багатьох інших представників гуманітарної спільноти можна знайти глибокий філософсько-культурологічний аналіз форм гуманітарного пізнання, обґрунтування шляхів гуманітарного розвитку суспільства за допомогою освіти. В результаті у вищій технічній школі змінився зміст викладання багатьох предметних галузей, більше уваги почало приділятися проблемам гуманітаризації, інтеграції, комунікативній культурі, розвиткові критичного мислення тощо.

Педагогічна наука, подібно іншим сферам духовного життя суспільства, повсякчасно переймається метою, процесами та перетворенням практичної діяльності людства, звільненням людей від того, що їх не задовольняє. Такі її зусилля неувявні без врахування існуючих зв'язків, законів зміни і розвитку людської діяльності. Просто кажучи, вона зав'язується своїм змістом і смислом на закономірностях і законах, котрі лежать в основі розвитку, прогресу та поступу людської цивілізації і має відповідати їм.

В той же час, основним та найсуттєвішим протиріччям сучасної освіти є протиріччя між потребою людини у повному розвитку себе як природної, суспільної та культурної сутності та неможливістю задовольнити цю потребу засобами сучасної освіти у повній мірі. Виникає парадоксальна ситуація: освіта як спосіб сходження людини до власної сутності, віднайдення нею самої себе, виступає серйозною перешкодою такого руху. Поступом до розв'язання цієї ситуації ми вважаємо саме процес гуманітаризації вищої освіти.

Але слід звернути увагу на те, що побудова педагогічного процесу на гуманітарній основі висуває надзвичайно складну задачу, яка полягає перш за все у перетворенні стандарту вищої технічної освіти з безособової форми всезагальності в особову культуру студента. Гуманітаризація технічної освіти – одна з сильних тенденцій сучасної освіти, яка, фактично, стає вже її основою. Саме вона відображує побудову освітньої практики, що ґрунтується на зверненні духовного досвіду викладача до духовного досвіду студента та до «чужого», суспільно-історичного досвіду, який відображений у змісті освіти.

Ідея гуманітаризації освіти розкривається і через загальні підходи до її реалізації: реалізацію полісуб'єктного й індивідуально-творчого характеру освітнього процесу, коли зміст навчання та способи його засвоєння будуються на основі осмислення попереднього досвіду студентів, задоволення життєвоважливих освітніх потреб; створення умов для побудови індивідуального освітнього маршруту, присвоєння та формування суб'єктивно нового, «живого» знання, яке набуло для студентів особистісного смислу. Звичайно, смисл освіти – не лише в отриманні знань. В.П.Зінченко писав стосовно цього: «Ми забули про те, що шкдла повинна виводити перш за все в люди, а вже потім у солдати, робочі, вчені, патріоти тощо» [2, с. 27].

Відповідно, результатом якісної гуманітарної підготовки повинен стати розвиток гуманітарної культури студентів, яка, за визначенням В.А.Сластеніна та Руденко В.Г., являє собою впорядковану сукупність загальнолюдських ідей, ціннісних орієнтацій та якостей особистості, універсальних способів пізнання та гуманістичних технологій професійної діяльності [3]. Сама ж гуманітарна підготовка являє собою цілісний процес виховання, навчання та розвитку, що базується на визнанні абсолютної цінності людини як «міри усіх речей», носить дводомінантний характер, забезпечує оволодіння студентами практикоорієнтованим соціально-антропологічним знанням, має собі за мету створення умов для становлення особистості соціально грамотної, залученої до універсальних гуманістичних цінностей, здатної до самовизначення та самореалізації в професійній та непрофесійній сферах життєдіяльності.

Гуманітаризація вузівської освіти передбачає, що в умовах суспільства, яке весь час рухається вперед, змінюється та прогресує, на виході з вищого навчального закладу будь-якого профілю опиниться не просто спеціаліст,

який володіє певним обсягом науково-технічних знань та вмінь, але носій гуманітарної культури. Мова йде про людину, здатну зайняти гуманітарну позицію в рамках своєї професії, про людину, яка вміє професійно працювати з інформацією, використовуючи гуманітарні способи її отримання та інтерпретації, яка готова діяти, приймаючи «гуманітарні рішення» в рамках своєї компетенції, здійснювати гуманітарне проектування та експертизу.

Отже, гуманітарний аспект сучасної трактовки вищої технічної освіти має визначити її як спосіб вироблення змісту й розуміння, та як можливість формування особистісної позиції тих, хто навчається. Центральним орієнтиром, відповідно, стає людина – в якості смислу, цілі, суб'єкта, предмета, результату та критерію оцінки педагогічної діяльності. Така освіта забезпечує не лише пізнання світу, але й особистісний смисловий розвиток, індивідуальність, неповторність та своєрідність кожної особистості, її здатність до особистісного, культурного та професійного саморозвитку.

Освіта – це можливість справдження людини в культурі. Щоб ця можливість стала реальністю, необхідно визначити стратегію самої освіти, в усякому випадку, стратегію її інституалізованих форм. Такою стратегічною лінією розвитку сучасної освіти разом з уже загально визначеними фундаменталізацією та інформатизацією виступає тепер і гуманітаризація. «Справа у тому, що ані фундаменталізація, ані інформатизація принципово «наповнюючу» модель освіти не змінюють. Чого не можна сказати про її гуманітаризацію. Гуманітаризація освіти – наслідок розуміння того капітального факту, що ядром особистості є її гуманітарна складова...» [4, с. 7].

Саме поняття «освіта» для розуміння його сучасною людиною виявляється дещо неточним, що викликає необхідність уточнення усякий раз, коли мова йде про удосконалення людини з метою її соціалізації. Традиційний підхід до розуміння змісту освіти як сукупності знань, умінь та навичок починає уступати місце розумінню сутності освіти як засвоєння студентом цілісного людського досвіду (В. Краєвський, І. Лернер, М. Скатки тощо). Освіта є лише половиною процесу, однією гранню того, що належить розглядати в даному випадку, яка полягає у засвоєнні певної конкретної інформації, необхідної, щоб людина стала затребуваним членом соціуму.

Друга сторона – виховання, яке можна визначити як комплекс процесів зародження, формування та розвитку конкретних якостей особистості, що лежать в основі формування позиції світосприйняття людини. За сучасних умов виховна функція вищої професійної освіти має бути однією з ключових у вирішенні проблеми повноцінної підготовки спеціаліста. У сучасній педагогічній літературі особистість розглядається як складне динамічне структурне утворення, при цьому підкреслюється системоутворююча роль спрямованості, ціннісних орієнтацій, мотивації, волі, цільовизначеності. Інтеграція та становлення основних компонентів особистості перетворюють особистість на суб'єкт індивідуального та суспільного розвитку.

Тому, останнім часом в педагогіці розглядається ще одна грань того самого процесу, яка називається формуванням та розвитком особистості. Зокрема, В.І.Андреев, аналізуючи поняття «розвиток» та «саморозвиток», розділяє їх, стверджуючи, що на відміну від розвитку, саморозвиток обумовлений тим, що зміни в особистісній сфері детермінуються цілеспрямованому впливу особистості на саму себе. Н.М.Боритко та Н.К.Сергеев розглядають процес саморозвитку, як сукупність процесів самопізнання, вольової саморегуляції, самовиховання (самоудосконалення), підвищення власної продуктивності, самовизначення, самоактуалізації та самореалізації [5].

Таким чином, під поняттям «освіта» сьогодні ми розуміємо синтез одразу трьох складових: освіти, виховання та становлення. Така триєдність не випадкова та має конкретний зв'язок з тим, що реально відбувається в культурі. Як відмічає І.А.Колесникова, «освіта веде людину від простого навчання функціональним соціальним діям до усвідомлення онтологічних, гносеологічних, аксіологічних, культурологічних витоків власного буття. Це закономірно, оскільки за своєю суттю вона приречена виступати засобом не лише індивідуального, але й видового розвитку особистості»[6, с.41]. Звідси, центральною задачею викладача є така організація навчального процесу, щоб, по-перше, викликати у студентів потрібну мотивацію навчання, по-друге, надати їм потрібну інформацію або вказати, як вони можуть її самотійно отримати, та, нарешті, по-третє, організувати та керувати їх діяльністю по переробці цієї інформації на особистісне знання та подальше його використання в навчальній та практичній діяльності.

Розглянемо деякі життєво важливі та життєдайні процеси, які відбуваються сьогодні в системі освіти.

По-перше, звичайно ж, варто звернути увагу на процес гуманітаризації. Знання, які отримуються в процесі освіти, повинні бути не лише затребуваними суспільством, але й максимально наближеними до пізнавальних та практичних потреб людини. Пізнаючи світ навколо, людина хоче одночасно пізнати й себе саму. Потрібен такий підхід до освіти, який здатний забезпечити не лише запам'ятовування інформації, але й переживання її, що забезпечує в подальшому розуміння цієї інформації та вироблення усвідомленого ставлення до неї. Сьогодні поступово абсолютизація цінності раціональних та опредмечених наукових знань змінюється усвідомленням необхідності засвоєння та реалізації в освітній практиці гуманітарних та культурних цінностей, зміни технократичної парадигми раціоналізму гуманістичною парадигмою культуродоцільності освіти. Суттєвою особливістю технократичного підходу є погляд на людину як на такий компонент системи, який навчають та програмують, як на об'єкт найрізноманітніших маніпуляцій, а не як на особистість.

Другою особливістю можна назвати намагання відійти від загальної освіти в бік спеціальної, професійно-орієнтованої, але це не повинно означа-

ти втрату цікавості та скорочення обсягу загальноосвітніх дисциплін (наприклад, культурології, філософії, іноземної мови), а потребує певного перегляду знань, які ними надаються, під кутом зору спеціальності, яка вивчається. Адже поняття професійної компетентності, звичайно, включає в себе крім суто професійних знань ще й величезну кількість інших складових: загальну культуру особистості, професійну майстерність, світоглядні погляди та багато іншого. Важливо зазначити, що кожний компонент цієї компетентності, розвиваючись сам по собі, розвиває всю компетентність в цілому, і цей процес нескінченний. В сучасній дидактиці засобами становлення та розвитку професійної компетентності виступають: пізнавальна активність та професійна активність, а також їх взаємозв'язки, сформованість яких і приводить до необхідного рівня професійної компетентності. В свою чергу професійна активність характеризується за наступними напрямками: зміст знань, широта знань, ступінь узагальнення знань, ступінь прогностичності знань, ступінь системності знань. Системне вбудовування циклів загальногуманітарних дисциплін в технічну освіту сприяє інтеграції культурної та загально-наукової компоненти професійної компетентності майбутнього спеціаліста. Розвиненість духовних якостей особистості виражається у здатності сприймати світ в його цілісності. Отже, дисципліни фундаментального циклу мають глобальне значення як для освіти в цілому, так і для дисциплін спеціальності, як наукова та когнітивна основа. Але в якості критеріїв відбору змісту навчальних дисциплін мають використовуватись перш за все: цілісне відображення у змісті навчання задач формування всебічно розвинутої особистості та висока наукова й практична значимість змісту.

По-третє, це інтеграція освітніх та науково-дослідних задач. Історично освіта в основному зводилась до засвоєння певних знань молоддю та зовсім не ототожнювалась з пізнанням. В попередні часи освіта вважалась справою молодих, а пізнання, як діяльність, суть якої зводилася до дослідження та засвоєння невідомого раніше, стосувалось людей старшого віку. Потім стало загально визнаним, що вчитися ніколи не пізно. Саме тоді і виникло вперше усвідомлення близькості таких життєво важливих форм людської діяльності як пізнання та освіта. Тому-то ми й маємо зараз тенденцію до інтеграції здобування нового та засвоєння того знання, яке вже є. Цю тенденцію можна спостерігати також і на прикладі змін, пов'язаних з реорганізацією ВНЗ. Багато інститутів сьогодні перестають бути лише освітніми закладами, а представляють собою комплексні об'єднання з підготовки не лише спеціалістів конкретної галузі знань, але й, перш за все, вчених-дослідників, які здатні творчо застосовувати отримані знання, розширювати та поновлювати їх.

Четвертою зміною можна назвати перегляд набору дисциплін, які вивчаються. Цей процес, викликаний інтеграцією знання, є результатом всієї динаміки пізнання світу та себе людством. Розділення пізнання на окремі галузі, які називають науками, є умовним. Головне полягає не в предметному

навчання, не в отриманні суми знань, якої завжди недостатньо, а у формуванні розуміння, на відміну від механічного запам'ятовування та заучування. Сьогодні виникнення нових галузей в науці є реальністю, все більше і більше з'являється молодих наук, кожна з яких виникає не на порожньому місці, а є частіше за все породженням так званого «стику» наук.

П'ятою особливістю стану сучасної системи освіти є перехід від кількісних характеристик інформації, яка пропонується для засвоєння, до її якісних характеристик. В наш час надзвичайно стрімко зростають як процеси отримання нового знання, так і процеси заміни та оновлення одного знання іншим, з усією силою відчувається нова проблема, пов'язана з швидкоплинним старінням інформаційного потоку. Інформація сьогодні повинна бути актуальною та мати потенціал затребуваності в майбутньому. Такий потенціал повинен слугувати базовою основою, яка здатна забезпечити професійну самостійність майбутньому спеціалістові, саме тому головний акцент в наш час має робитись не на обсязі засвоєної інформації, а на вмінні практично користуватись нею та творчо застосовувати за різноманітних умов.

Парадоксальність сучасної ситуації у вищій освіті полягає у тому, що гуманітарно спрямована школа, яка народжується, стверджує свої орієнтири перш за все за рахунок предметоцентризму, шляхом нарощування у навчальному плані обсягу дисциплін, які вважаються гуманітарними. Іншими словами, гуманітаризація освіти розгортається у логіці навчального предмету, в логіці інформування. Обмежуватися таким екстенсивним способом вирішення проблем, («в'ялою гуманітаризацією», як стверджував К.Ясперс, неможна, оскільки при цьому головне – атмосфера, стиль стосунків «викладач-студент» не отримують ніякого радикального оновлення. Необхідна гуманітаризація у логіці не лише навчального предмета, але й навчального процесу. Це, перш за все, гуманістичний стиль стосунків у вищій школі, гуманітаризація освітнього середовища у ній, залучення безпосередніх учасників педагогічного процесу до культури як живого втілення світу людських цінностей та смислів.

Очевидним є той факт, що підґрунтя, на яких будується педагогічна діяльність в сфері «людина-людина», є гуманітарними. Освіта – це перш за все засіб пізнання, процес сумісної діяльності викладача та студента, спеціально організований та спрямований на зміну їх внутрішнього світу; звернення, перш за все, до когнітивної (пізнавальної) підструктури особистості. Гуманітарний характер стосунків «викладач-студент» не лише конструює процес освіти, але й надає йому власне педагогічного смислу. Крім того, саме гуманітарні стосунки безпосередніх учасників педагогічного процесу визначають онтологію, сам факт його існування. В педагогічному процесі провідним виступає розуміння перш за все в полі взаємовідносин, адже в рамках гуманітарної парадигми освіти (освіти як звернення до Іншого за співчуттям,

співмисленням, співдією) основою педагогічного процесу визнається взаємодія «викладач-студент».

Отже, вважаємо, є всі підстави стверджувати, що в гуманітарній парадигмі народжується нова система оцінки якості вищої освіти, висуваються нові системи ціннісних орієнтирів: інтеграційні цілі навчання починають домінувати над предметними, діяльнісний підхід витісняє репродуктивний, авторитаризм поступається місцем співпраці, позиція викладача «знаючого» - партнерству в пізнанні та діяльності, традиціоналізм витісняється компетентнісним підходом.

Щоб забезпечити розуміння, викладачу необхідно розкрити не лише значення того чи іншого елемента змісту освіти, але і її смисл в контексті й у зв'язку з іншими елементами соціального досвіду: знаннями, вміннями, навичками, досвідом творчої діяльності, досвідом емоційно-ціннісних відношень. Контекстуальні ж смисли існують лише у сфері суб'єкт-суб'єктних стосунків, тобто в діалозі. Діалог і розуміння – ось, що сьогодні необхідне сучасній школі, зокрема і вищій, зокрема й технічній.

Якщо встати на істинно гуманну позицію, організоване навчання можна розглядати як діалог культур – культури викладача та культури студента. В цьому діалозі взаємодія життєвого досвіду студентів зі змістом освіти виступає як закономірність процесу навчання. В діалозі і викладач, і студент виробляють свою власну позицію, власне «Я», утримуючи позицію Іншого. Діалогічність, як принцип нового педагогічного мислення, означає не лише обмін знаннями, але й особистісними смислами, сумісний пошук, який здатен стати взаємним навчанням, основою сумісної творчості учасників освітнього процесу.

Таким чином, системне вбудовування циклів загальногуманітарних дисциплін в технічну освіту сприяє інтеграції культурної та загальнонаукової компоненти професійної компетентності майбутнього спеціаліста. Розвиненість духовних якостей особистості виражається у здатності сприймати світ в його цілісності. Отже, дисципліни фундаментального циклу мають глобальне значення як для освіти в цілому, так і для дисциплін спеціальності, як наукова та когнітивна основа. Але в якості критеріїв відбору змісту навчальних дисциплін мають використовуватись перш за все: цілісне відображення у змісті навчання задач формування всебічно розвинутої особистості та висока наукова й практична значимість змісту.

Література

1. Зинченко В.П. Гуманитаризация подготовки инженеров // Вестник высшей школы. – №10. – М., 1986. – С. 28.
2. Зинченко В.П. Перспективы ближайшего развития развивающего образования // Психологическая наука и образование. – №2. – М., 2000. – С. 24–30.

3. Сластенин В.А., Руденко В.Г. О современных подходах к подготовке учителя // Педагог. – №1. – Барнаул, 1996. – С. 10–14.
4. Валицкая А.П. Современные стратегии образования: варианты выбора // Педагогика. – №2. – К, 1997. – С. 7–8.
5. Сергеев Н.К., Боритко Н.М. Суб'єктність як цілісна характеристика професійного становлення студента // Проблема цілісного розвитку особистості студента як суб'єкта педагогічної взаємодії. – Донецьк, 2004. – С. 3–9.
6. Колесникова И.А. Природа гуманитарного знания и его миссия в современном обществе // Социально - гуманитарные знания. – №3, 2001. – С. 33–47.

В.О. Ільман

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ ДО НАВЧАННЯ В СІЛЬСЬКІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ ЯК ОДИН З ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМКІВ ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ОСВІТИ

In the article theoretical bases of value and necessity of research of problem of psychological readiness of children to the studies at rural school.

В статье обосновываются значение и необходимость исследования проблемы психологической готовности детей к обучению в сельской школе

Процес оновлення змісту освіти розпочався із часу проголошення незалежності України й триває дотепер. Реформування освітньої системи з одного боку призвело до створення достатньо великих та нових типів шкіл у містах, та, з іншого боку, розпочався процес скорочення невеликих сільських шкіл та дошкільних освітніх закладів.

Насьогодні в Україні визначено нові пріоритети розвитку освіти, створено відповідну правову базу, розпочато практичне реформування галузі на основі прийнятої Урядом Програми “Освіта. Україна XXI століття”.

Згідно законодавства України пріоритетними напрямками в освітній політиці є питання модернізації її змісту, орієнтації на системний розвиток рівного доступу до якісної освіти в сільській місцевості.

Вимога сьогодення – реформувати освіту на засадах гуманізації, привести її у відповідність до потреб часу. Пригадаймо слова К.Ушинського, який зазначав, що немає більш важливої для життя країни реформи, як реформа освіти.

Головною метою сьогоднішніх перетворень в освіті є створення доступної, якісної системи освіти з дитинства, а саме з дошкільного віку.

Важливу роль в період дошкілля відіграє формування психологічної готовності дітей до систематичного навчання.